

holott én azt állítom: hogy a' *fordításnak az eredeti írás' hív és igaz másának kell lenni.*

Az Oszsián' fragmentumit, ha nem sajnálná Nagysád vélem közleni, mihelyt el-olvasnám mindgyárt vissza küldeném. vagyok

Nagysád'
Kassa 9-a Junij 1789.

alázatos szolgálja
Batsányi János mk.

A Ráday-könyvtár levéltárából közli

MOLNÁR JÁNOS.

MALOM LUJZ LEVELEI DÖBRENTAI GÁBORHOZ.

(Első közlemény.)

Századunk két igen nagy vívmánya: a közlekedési eszközök és a hírlapírás nagy fejlődése fosztotta meg a magánlevelet ama nagy fontosságtól, a melylyel a rég múlt időkben bírt. A XV., XVI., XVII. évszázadok levélirodalma, mely művelődéstörténetünknek kiapadhatatlan forrását képezi, ma már — mint jórészt feldolgozott anyag — érdekes olvasmányt nyújt. Mai keletű leveleink azonban, ha leperegnek az évszázadok, a melyek írásainkat »nyelvmélekké« változtatják át — nem lesznek érdekes olvasmányok a szó általános értelmében. A mai kor levele ugyancsak különbözik a régi idők leveleitől. Mert míg ma a levél vagy formáság, avagy a kíváncsiság vagy érdeklődés kielégítése, addig a régi levelek nem e célokat szolgálták. A bajos közlekedési viszonyok, az írás-olvasás akkori nehézségei, a levélszállítás költséges volta az ilyen egyéni hajlamnak nem rendelheték alá a levelet. A levél a közlemények komolyabb fajára való, sőt mondhatjuk, hogy a levél a hírszolgálat egyik elemi formája, a mennyiben a levelet az idétt oly hírlapnak tekintetjük, a melyet egy ember egy ember számára szerkeszt és kiad.

Ebből természetes a levelek nagy fontossága és általános értéke, a mely napjainkkal mindinkább növekedőben van. Ezekből meríthetjük a legtöbb adatot a korszellem rajzára, a társadalmi állapotokra, irányokra és hangulatokra s tekintve a magyarság eredendő hajlamát, a politizálást, úgy nem tagadhatjuk meg a magánleveleknek a politikai történetre vonatkozó nagy értékét.

A XVII. és XIX. századok levélirodalma az irodalomtörténetre birnak megbecsülhetetlen fontossággal.

A nehéz idők, — melyek a római »*palma sub pondere crescit*« igazságával nevelték az írókat — az írók munkásságának áldását alig

élvezhették volna, ha e levelek állandó kapcsolatot nem képeznek közöttük. A munka csak úgy hajtja igaz hasznát, ha más szinte munkára serkent s az összetartó erők együttes munkája a hatalom erejét is megtöri — s mint a példa oktat: — a már végperceit szenvedő szellemet is új életre kelti. A levelek e nagy fontossága nem volt ismeretlen az akkori írók előtt, sőt hivatkozom a nagy Kazinczyra, a ki leveleivel nemcsak arra kívánt hatni, a kinek írt, de választékos irányával s az általános viszonyokra való utalásaival általános irodalmi és szellemi következményeket várt leveleitől.

Döbrentei Gábor nagykiterjedésű levelezése nem szolgált ily nagy célért. A közérdek nála inkább agitációkra való serkentés. Az Akadémia alapítása, sokoldalú elfoglaltsága közben a levélformára sok súlyt nem fektetett, így tőle a nyilvánosság elé szánt levél nem igen került ki.

Irodalmi levelezése, melyet az Akadémia könyvtára őriz, mintegy félezer darabot tartalmaz, de sajnos, ezek között nincsen az a levélsomó, a melyet a negyvenes évek egyik legérdekesebb s legszellemesebb írónjéhez, — kihez atyja révén barátság fűzé — Malom Lujzhoz írt.

E levelek elvesztek. Az író hátramaradt irományai részvétlenség következtében talán, avagy a kézről kézre való vándorlás alatt elkalódtak. A megmaradt írásokat az »Erdélyi Museum-Egylet« könyvtára őrizi, de ezekben a Döbrentei-leveleknek nyoma sincs s e levelekről csak ama levélsomóból veszünk tudomást, mely Malom Lujznak Döbrentei Gáborhoz írt leveleit tartalmazza s mely a költő hagyatékából kerülő úton birtokomba s tulajdonomba jutott. A borítékon Döbrentei kezeirása :

Malom Louise
levelei.

s a borítékban 33 levél, melynek elsőjét írónőnk 1840 június 5-én (vagy május 6-án) írta Kolosvárról, utolsóját pedig negyedévvél halála előtt 1847. január 3-án szintén Kolosvárt írta.

Malom Lujzt első levelének írására addigi irodalmi munkássága készítet s atyjának a költővel való régibb barátsága bátorítá. Lujznak ekkor már a Társalkodóban novellája s több verse jelent meg, a mit a költői ambícióval bíró leány olybá vett, mint felavatást arra a szent pályára, melyre csupán Isten kegyeltjei léphetnek. Előtte szent volt a költészet s — mint levelében írja — hite szerint, azzal nem foglalkozhat büntetlenül olyan, a kinek nincsen adománya hozzá. Ő néki — mondja —

alapos tudománya semmi nincs, tollát csupán képzelete, érzete s parányi gondolkodó tehetsége vezérli. Ezért kéri Döbrenteit, »kedves bátyja urát«, későbbi »bácsikáját«, hogy olvassa meg gyöngye firkaít, s ítéljen úgy, mint kemény ítélőbíró. Itéljen, ha bátorkodhat-e tovább is táplálni gyöngye költői »szeszét« vagy jobb lenne a szita s guzsaly mellett maradnia.

Ez állott első levelében, mely után valóban sűrűnek mondható levélváltás fejlődött ki a nagy elfoglaltságú Döbrentei és költőnőnk között.

Lujz jelleme e levelekből igen könnyen és szépen megrajzolható.

Lelkének főjellemvonása a nőiesség. Nem túlzó semmiben s daczára annak, hogy folyton komoly dolgokkal foglalkozik, főkedvtelése a tanulás és ismereteinek kiszélesbbitése, szereti a tánczot, szenvedélyesen zenél, örömmel időz társaságban, bár az többé-kevésbé léha is. Csupán, ha egyedül van, olyankor lesz komolylyá és azokon az estélyi összejöveteleken, Lujzáék vendégszerető és sokat látogatott házánál, melyeken »hangászattal, olvasással vagy nem épen Kanti bölcselkedéssel halmozott beszélgetéssel töltik idejüket« s melyet »Kolosvári Tudós Társaság«-nak címezzet.

Kedélyessége — sokszor pajkosságig menő jókedve — a társaságok kedvenczvé teszük őt. Komolysága, érettsége Kemény Zsigmond, Teleki Blanka, Brassai Sámuel és mások őszinte barátságát szerzi meg számára, a zene iránt viseltetett nagy szeretetével az akkor művészetének zenithjén álló Liszt Ferenczet is barátjául nyeri meg. Nem lehetett tehát igaza Maloméknak házi orvosának, doktor Jovisitsh-nak, az ezredorvosnak, ki Lujzát »hideg pástétomnak« nevezé, különben ez is oly tréfás vonatkozás lesz, a melynek értelmet sohasem tisztázhatjuk.

Napjait folytonos foglalkozásban tölti, házias leány, a ki délelőttjeit a konyhában és éléskamrában dolgozza át, oly munkákat is végezve, »mit gondolkodni nem szokott kisasszonykák szégyenlenének végbevinni, mert szobalányt illető munka az afféle durvább varrás és mosás sat. . . sat. . . — írja. És napjának minden órája elfoglalt s úgy szereti csak az életet; sokat tanul, geografiát és az olasz nyelvet, Hruschóczy Máriát, kinek egy német nyelven írt munkája is megjelent ez időtájt, angol nyelvre tanítja. Minden igyekezete: hogy ismereteit növelje. A francia, angol és olasz nyelvekben otthonos, s e nyelvek közül legjobban szereti az angolt. 1836 óta írt »Naplóit« — melyekről ma már ki sem tud — angol nyelven írta, hogy ne értse mindenki, a ki valaha kézhez kapja; e naplókról azonban megjegyzi, hogy halála után, ha érdemes reá, ki is adható. 1841-ben egy kedves modorú, tisztos ősz angol, Mr. Raphael,

látogatja meg, a ki lord Byronnak iskolatársa volt. Vendégének, a kit kettőzött örömmel fogad, elénekli a »God save the King«-et és a »Rule Britannia«-t, a mivel az öreg urat oly lelkesedésbe hozza, hogy — vele énekel. Byront olvassa és lelkesedik költői beszélyein s különösen »Childe Harold«-ját dicséri, melynek szebb részleteit külön leírja s újra meg újra olvasgatja.

Igazi szeretettel csügg a zenén, Désről írt levelében arról panasz-kodik, bár volna ott zongorája; »Lelkemnek nagy hiánya a hangászat, — sóhajt fel — ezt nélkülözve nagy élvezetet nélkülözök s mintegy inkább nyomúl a szivély, ha nincsenek hangok ezt lágyítani.« A zongorán kívül a gütárt is művelé s az éneket kedvelte s oly tökélylyel énekel, hogy hangversenyeken s a főúri estélyeken gyakorta hallották dalait.

Ennyiféle foglalkozása közben marad ideje arra is, hogy hímezni tanuljon. Kolosvárt a szász gyermekiskola mellett széphímző lakik s hozzá jár iskolába, ott tanulja meg, mint kell a szálát szálhoz fűzni, hogy a patyolaton képek, tájképek jelenjenek meg. Szorgalmasan dolgozik s elhatározza, hogy mind honi tárgyakat választ például Dévát és Hunyad várát. 1846 januárjának utolsó napján kelt levelében írja, hogy ha Pestre megy, Döbrenteinek egész Vajda-Hunyadvárát viendi, még júniusban is ezen a munkán dolgozik s azt alkalmasint 1846 augusztusában, mikor Döbrentei Lujzát Kolosvárt meglátogató, adta át mesterének. (Itt kell helyreigazítanom Malom Lujz életírójának, doctor Versényi György úrnak ama tévedését, hogy a pesti műtárlaton kiállított kép, mely nek dicséretében a »Honderű« nem fukar — nem hajmunka, hanem selyemszálhímzés.)

A képzőművészetekkel nem foglalkozik, ámbátor élénk figyelmét s érdeklődését ezek sem kerülik ki s Döbrenteihez írt leveleiben Kolosvár minden művészi mozzanatáról beszámol. Megemlíti, hogy *Székely* Imre Erdélyben van s hogy Gyömörén találkozott vele, hogy *Hora* Pestről lejött Kolosvárra s »igen jól fest«, *Maraston* pedig daguerotypval portrairoz. Írja, hogy *Szathmárinak* »Erdély képei« című vállalata igen drága s hogy *Szathmárinak* a kolosvári féleszű koldust ábrázoló »bolond Samu«-ja igen kelendő s úgy is mint kép, úgy is mint szobor mindenütt látható; a gipszes olaszok serházakban sorsjátékot űznek vele. Egy sorsjegy bolond Samu szobrocskájára két rossz krajczár, aztán kijátszódják Ferencz császár szobrát is, arra egy sorsjegy négy krajczár s egy (nem tudja melyik) francia miniszterre — a legdrágább — 5 krajczár.

Majd az első kolosvári szépműkiállításról ír, melyet 1844 május elsején nyitottak meg. A kiállítást, bár 180 képe között volt egynéhány

kiválóbb »szépmű« — a társaság rosszalja, sőt megvetéssel szól róla. A 10 pengő krajczáros beléptijegyekből nem is jött be több, 40 pengő forintnál.

Érdeklődve kérdezősködik a nagynevű *Déryné* felől s megemlékezik *Felber* Mária, Kohn Dávid és a kis Singer Ödön kolosvári sikeréről.

Ime, mindenre van gondja s van ideje, a mi nemzeti törekvéseink segítője, s idejét örömet áldozza a szent célra, honát emelni. Az irodalmat is e cél érdekében műveli, s ezt műveli legkomolyabban. Olvas, fordít és ír. A mit olvas azt szigorú bírálat tárgyává teszi s nem ragadja őt el az általános vélemények árja, sem a »tekintélyek« véleményei, neki önálló, egyéni külön véleményei vannak.

Berzsenyi Dánielt nagyra becsüli, kinek munkáit a jó Döbrentei kezéből veszi s mikor *Kemény* szerinte alaptalanul részesíti a költőt szigorú kritikában, kedvencz költőjének védelmére kel. Ellenben nem fogja fel *Petőfi* nagyságát, kinek verseit betyárstilűeknek mondja s részben *Petőfi*re is vonatkoznak ama sorai, melyeket azon alkalomból ír Döbrentei-nek, midőn *Medgyes* Lajos Kolosvár akkori ifjú lelkésze kiadni készül verseit, a melyek aesthetikaiabbak *Petőfi* verseinél és velősebbek az »Irodalmi Őr«-ben megbírált irdemesi Homonnay Imre »mérttes«-einél. Ekkor így ír :

»Igazán borzad az ember, midőn a divatlapjainkban kijövé
verseket olvassa — ilyesmi lehet és legyen a vezérszó salon-
jainkban? S lehet-e kívánni, hogy finomabb tapintatú nő csak-
ugyan hordasson lapot, ha ily szellemű cikkek felvétetnek beléjük?
Irodalmunkból ki kellene vetni a sok gyomot, inkább kevesebb,
de élvezhetőbb nemzeti olvasmányunk legyen . . . (45. X. 15. Deés.)

Minden kritikai véleményében előtérbe lép a fiatal, finom érzésű leány, a ki a művészetek elsőjének tekinti az irodalmat és azt szentélynek vallja, a hová mindenki ünneplőben lépjen s kalaplevéve s keztyűs kézzel. Ő maga is mindig arra törekszik, hogy gondolataiban kifogástalan s gondolatainak kifejezése formailag választékos legyen. E cél gyakran szenved hajótörést, a mint egy versében kifejezi:

Mint szárnyalánk, mint szárnyalánk
Pindár felé mi már,
Mi kiseded költők! ámde ránk
Icarus sorsa vár!

Ezt a komoly feladatot oldja meg minden irodalmi munkájában, fordításaiban is, ép úgy, mint eredeti dolgozataiban.

Lefordítja *Bulwer* »Eugene Aram«-jét Aram Ödön címmel s e nagy munkát 1840 júliusában végzi el s áprilisában mutatványt küld belőle Döbrenteinek. Ámde Döbrentei nem javalja neki a fordítást, a melyet ő hazafias dolognak tart s melyről azt hitte, hogy használ általa s üdvös, ha egy lelkes idegen író művét meghonosítja nálunk.

1846-ban németre fordít egy idegen úr számára, a ki Erdély iránt érdeklődik s kéri, hogy az Erdélyben talált római emlékkövekről fordítson le számára egy cikket, a mit Lujz meg is tesz s azt, mint bűnét vallja meg Döbrenteinek.

Eredeti munkáiról csak itt-ott emlékezik meg. Felsorolja, hol jelent meg tollából valami s mikor befejezi egy-egy nagyobb dolgát, arról értesíti Bácsikáját s tanácsot kér, hol lehetne azt úgy kiadni, hogy egyszersmind értékesítve is legyen, mert pénzt akar gyűjteni. *Frankenburg* hajlandó is — csekély honorárium mellett — »Izóra«-ját kiadni, de a kiadás egyre késik, a miért kétszer is panaszkodik a szerző.

Döbrentei — úgylátszik — szívesen vette eme közléseket. Buzdítja a széplelkű leányt, de bírálja is, sőt meg is rója, például a miért a nyelvszabályokat figyelmen kívül hagyja s a helyesírási szabályokra mi súlyt sem fektet, s megküldi neki az Akadémia kiadásában megjelent »Magyar helyesírás szabályai című« könyvecskét, a mit a leány nem minden haszon nélkül forgat. S ha Lujz Döbrentei szavát ily szeretettel megfogadja, Döbrentei ezt azzal viszonzozza, hogy véleményt kér tőle egyről-másról, mint például azon új szókról, melyeket ő csinált. Erre vall Lujz egyik levelében e passzus: »November 4-éről *kelemezett* kellemes irománya . . . stb« a »kelemezett« szó feletti csillag jegyzete ez: »e szó legotti használásában fekszik a feletet kegyed kérdésére, mint tetszik nekem az?«

De Lujz nem fogad el feltétlenül minden Döbrentei-szót, például a »szerencsézés«, mely a gratulálás magyarítása, nem tetszik neki, de nem tetszését tapintatosan úgy közli, hogy estéli összejöveleikre hártja azt, irván, hogy a »kolozsvári hid-utczai Tudós Társaság nem fogadja el a szerencsézést.«

Lujzra ráfognak, hogy hajhászsa a nyelv újítását, hogy »szófürkésző«. E vádak ellen védekezik, bár írásaiból gyakran előtűnik a neologok hatása. Ő tisztítani szerette volna a nyelvet s különösen azon szavakra keresett magyar kifejezést, a melyek a mi írásunk szerint az eredeti nyelv írásmódjának sérelme nélkül vissza nem adhatók (energie).

A szófürkészség ellen védekezik és büszkén emlegeti nemzeti érzését; többször hivatkozik arra, hogy ő sváb leány, mert a magyar nyelv-

vet csak későbbben, a német után sajátítá el s anyjával mindég németül beszél, de azért, ha hazáról, ha nagylelkű honfitervekről van szó — úgy Lujzát elragadja a buzgóság s tűzre lobban.

E hazafias érzés vezérli mindig. Szeret politizálni, szereti az országgyűlést, a hol oly gyakran fordul meg, hogy azt rebesgetik róla, hogy országgyűlési naplót ír.

Döbrentei a leány e lelkesedését és komolyságát többféleképen jutalmazza: valóban bizalmasává teszi és valamely »titoknoki« állással kínálja meg, a mit Lujz nagy tisztességnek tart s el is fogadna, ha az csak titoktartásból állana, — mert ahhoz ért. Majd Döbrentei Berzsenyi költeményeiből a saját példányát küldi el neki s gróf Teleki József gubernátornak figyelmébe ajánlja Lujzát, a kit a »Comes« nagyon meg is becsül.

S a mi lelkesedni tudó írónőnknek a legjobban esett, a nagy Döbrentei megjelent munkáiból egyet-mást megküldött neki, a mi neki különösen hízelgett is. S elképzelhetjük boldogságát, mikor 1846 augusztusában az akkor Erdélyben utazgató Döbrentei Kolozsvárt meglátogató. E látogatás előtti levelében írja: hogyha lejön »itt úgy elkenyeztetjük, tejbe-vajba feresztjük, tulkot bornyat leölünk tyúkkal, kaláccsal járunk utánna — a közmondás szerint, hogy föbbé el sem vágyik innen.« — Természetes, hogy e látogatás részleteiről csak az elveszett vagy lappangó naplók tudnának számot adni.

Jellemének fő vonását azonban irodalmi munkáinál jobban tükrözik vissza e levelek. A mit verseinek elolvasása után tapasztaltunk, azt hatványozva látjuk itt, a mikor lelke megnyílik s a forma kényszerétől menten szabadon csaponghat lelke s ötletei szeszélyei nyílt tért nyernek a quart papíron. Itt nyilvánul csak igazán, mi volt Malom Lujz, mi szellemesség, mi fenkölt, finom érzék lakott benne, mennyire hatalmában volt a humor, a szatira könnyed, de éles fegyvere, mint játszott a szókkal, oda vetett vonásokkal találón rajzolva le helyzeteket, viszonyokat, jellemeket. Mintha egy teljesen kifejlődött, az élet viharában s hányatásaiban humoristává nemesült férfi, erős férfi lélek nyilatkoznék meg e 17—20 esztendőös leányban. Benne a kékharisnyás szellemből nincs egy atom, de van abból a csodaszérből, a mit esprit néven ismer a világ. Gyermeteg kedélye csak egyszer fakad a kétségbeesés jajszavára, mikor halála előtt öt esztendővel e kérdést veti fel magában, vajjon nem hal-e meg korán, idő előtt. Gyötri a gond; de az ő lelke nem arra teremtett, hogy fájdalmas jövőbe látása kedélyvilágában nyomot hagyjon. A sejtés, mely tollára lopja e megjegyzést, csak pillanatnyi s ime —

mily csodálatos a sors, a leány, a ki 43 februárjában írja ezt, 47 márcziusában ravatalon fekszik, a leány, a ki oly rövid életének utolsó perczéig csupa jókedv, ötlet, báj és kaczagás volt.

Igaz, a jókedv oly csodálatos valami! Hányszor ébreszti életre egy lelki megrázkódtatás. Egy csalódás.

Sala Samu — egy időben vőlegénye — emlékéit nem lehetett megölni másként, csak belefojtani egy sírig tartó nevetésbe, — ott azután úgy is elvész . . . el is veszett. A síron túl, a hol nincs már kaczagás, emlékezés sincs ott. De míg élt, addig magányát és naplójának fehér lapjait bizonynyal csak ő tölté be, vele foglalkozott. Leveleiben csak egy helyen emlékezik meg »ex mátká«-járól, a ki azért haragudott rá, mert sokat akart tudni és mindég tanult.

Bizony, szegény Lujzánk reményei mindég hajótörést szenvedtek, bármit tervezett, az dugába dőlt.

Mindég szeretett volna felmenni Pestre és fel is ment volna, ha kis birtokuk bérlője gróf B(ethlen) G(ergely) — megfizeti az árendát. De a nemes gróf nem fizetett, nem, még akkor sem, a mikor hosszú pereskedés után brachiummal akarták kitenni a bérletből. Így hát Pestet sohasem látta.

Ámde szerencsés lelki tulajdona minden csalódáson átsegíté úgy, hogy a csalódás rossz kedvet soha, csak mindég tréfát szült.

És valóban sokszor megható az a naivság s az a báj, a melylyel egyet-mást elbeszél. Hivatkozom a felolvasandó első levél ama részletére, melyben számot ad, hogy miért nem kártyázik.¹

Vagy a mikor a hazafiságról szólva ezeket írja:

»A napokban egy kis vitánk támada egy kis kutya patriotizmusa felett. Erre pedig következő történetke adott alkalmot: egy östve Pákei Titihez menénk át, jó öreg anyjának örömet akarék csinálni s gitáromat át vitetém, hogy kis dalokat énekeljek. Titi ölebe, ki életében most halla legelőbb éneket, megállt velem szemben s merőn arcomra nézve, ide s tova hajtá fejét s végre ugyanazon hangból, melyből dalolék, ordítani kezdett; képzelhetni már a szép duettet s a mulatságot, melyet okozott. »Lássuk« — mondám — »minő hazafi érzeteket táplál az a kutya?« s egy magyar nemzeti dalt kezdék, erre halgatva lefeküdt az eb, de mihelyt valami olaszos trillákhoz fogék, felpattant s »wau—wau—wau!« ugatott s tombolt. Én azt mondtam, nem jó hazafi, mert

¹ Döbrentei — írja — Lujztól hat esztendő korában kártyán elnyeré piros ruháját, azért és azóta nem kedveli az időtöltés e nemét.

csak idegenszerű hangoknál mutatja ki tetszését, a többiek azt állíták, hogy érzeteinek élvezéseért hallgata a honi dalokra s mindkét részről makacson maradánk véleményünknel. Valljon, kinek volt igaza? — Fontos élet kérdés! (Kolosvár, 1842. III. 10.)

Egy helyen magát kelepelő Malomnak mondja.

A dési kiseddóvó sorsjegyeit úgy adta el, hogy néhány jobb ismerőséhez bement s azt mondta, nem megy ki a szobából, míg sorsjegyet nem vesznek, aztán — írja — savanyú ábrázattal vettek, csak-hogy menekedjenek tőlem.

Egy helyt pedig ezt írja:

»Hunyady László beállott hozzánk legénynek a szó teljes értelmében! Ujjon fogadott legényünk valóban ily nagy nevű. Nagyon felvitte Isten dolgunkat, hogy királyok szolgálnak minket. Egyszer egy Nagy Sándor nevű is volt nálunk.

Kedves és jóízű dolog az, a mit az 1843 márcziusában Kolosvárt észlelt északi fényről ír. Ime:

»Nálunk egy égi jel látható minden este, mintha üstökös csillag volna. Kegyedéknél nem? A köznép már kezdi tudakolni, valjon mit jelent? hasonlólag babonás roszt főzönkkel meghatároztam el hitetni, hogy ez azt jelenti, hogy a mennyi lány, mind férjhez megyen, ha csak jó; még kitudja, minő erkölcs jobbító lesz belőlem az égi jel által, de egy bökkenő van a dologban — hátha engem sem veszen el senki — mi lesz akkor véleménye rólam a lánynak? (Kolosvár 1843. III. 20.)

Itt közlöm azt a pajkosság szülte kis verset, a mely a mindig pózoló, hiú és tiszteletet követelő Döbrenteit oly haragra gyújtá, hogy következő levelében komolyan megfeddte a leányt. Az 1844 szeptember 13-án *kelt levél így kezdődik:

»Szent igazság! templomodnak
Oszlopzata dőledez;
Talpzata vált ingataggá,
S Fala szerte repedez.

»S halljad, ó világ! e templom
Mért, hogy szertesztét rezzent:
Döbrentei nem csak *ír s köll*
Döbrentei ír s — *füllent!*

Ebből a Döbrentei ígért látogatására vonatkozó versecskéből keletkezett a harag, a melyet Lujza nagyon fájlalt, de a mely nem is tartott soká.

A szerető »Bácsika« érzelme elnyomta a méltóságos királyi tanácsos úr ridegségét s a redő elmúlt homlokán újra — s a barátságot többé nem zavarta meg semmi.

A rövid két esztendő, míg Lujza élt, hamar lepergett s utolsó levelének végsorai úgy hangzanak, mint egy áldás, a melyet az örökké valóság lakója mond bucsuzóul a szerető jó barátának, a ki szeretetét kis barátnője iránt halálán túl is megtartá, őrizé.

Kolósvár, 6/5 1840.

Kedves Bátyám Uram!

Képzelem, mint fog kegyed bámulni, midőn e' sorokat kezébe kapni fogja, nem tudva, honnan e' merénylet? Kegyed házanknak régi barátja 's nekem gyermekkoromi játszó társom; ennél fogva némi jogot képzelek követelhetni, kegyedhez tanácsért folyamodni. Kegyed nem veendi ezt tolakodásnak; a kis sváb leánykának is gyakran el szenvedte csintalanságát, 's a' föl nőtt magyar leány' bizodalmas fölszólítását és eltűrő jósággal fogja ki hallgatni. Illy meggyőződéssel, 's kegyed baráti őszinte nyilatkozatát meg nyerhetni reményelve, bátran 's nyiltan kegyed elibe terjesztem ügyemet:

Nem annyira tehetség, mint buzdító kedv, engem írásra ösztönöz. Magyar leány vagyok, édes bátyám Uram, szívvel és lélekkel; ennél fogva tehát magyarul írok. Eleve csak magamnak, kedvtelésből folytattam eszméim papirosra tevését; inkább gyakorlatból. Tavaly rábeszélének, műveimből nehányat a' N. Társalkodóban ki adni, 's azóta nehány darabkák ki is jöttek. Mint vette ezeket a' közönség tulajdonképen, nem tudhatom; mert nekem persze udvariságból vagy kimélettől [*igy!*] sem mondják meg, ha roszaknak találták is. Igaz, hogy az egész világ' kedve szerint tenni valamit, lehetetlen; de okos értelmes emberek' véleményeit tiszta igazságukban vágnám tudni; ezért tehát kegyednek is könyörgök, igaz szívéből mondja meg, nem hibáztam-e igen fölötte nagyot, midőn irományaimból ki adék? Jól érzem, minő csekélyek azok, 's hogy azok bizonyon csak emberszeretői kedvezésből nyomattatának ki az érdemes kiadók át [*igy!*]. Az is bizonyos, hogy nállunk, hól a' második nem' művelését még annyin ellenzik, szörnyű nagy merénylet néembernek, íráshoz fogni. Egy anonym levél már inte is, hogy nekem jobb lenne szitálni, tűzhelyemen káposztát rotyogtatni, (igen aetheticai kitétel!) mint afféle művészi agyrémekek után járni — de én azt hiszem, hogy a' gazdaszonság mellett valami szellemibbre is marad idő, 's hogy egy néember nem vét semmit a gyöngédség ellen, ha ír is. Azonban, telyesen meg engedem, hogy ezt büntetlen csak úgy teheti, ha tud hozzá. Már most az a' kérdés, valljon én valaha fogok-e tudni hozzá? Alapos tudományom semmi sincs; tollamat csupán képzeletem, érzetem, 's parányi gondolkodó tehetségem vezérli. Kérem kegyedet, ha nem tartja fölötte unalmas fáradtságnak, olvassa meg gyöngé firkáimat; 's ítéljen úgy, mint kemény ítélő-bíró. Ki jelelem ki adott műveimet:

1839-diki N. Társalkodónk' első félévi 7-dik számban egy kis novella, illy czimmal: »*Nem mindég jó titkot tartani.*« az azt követő 13-dik számban »*Aprilis első napja:* Az idei első félév' 6-dik számában egy kis fordítás Saphir után: »*A bus fölirat*«, a' 8-dik számban egy kis vers: »*Bánffy László hona*«; és most utoljára a' 14-dik számban: »*Szerelmem*«, egy kis költői czikkely, egész nevémmel alá írva. Néhány darabkát, még ide mellékelve küldök csupán kegyed számára, [birálás igazítva]; biráztatás végett.

Kegyed igen nagy jót fog tenni velem, ha tisztán, kereken, magyarosan ki mondandja véleményét ezekről, bár ha le sújtó is az. Itéljen kegyed, ha bátorkodhatom-e tovább is táplálni gyöngye költői szeszemet, s merészlejek-e ezentúl is közönség elébe lépni elmém' valami készítményével? vagy jobb lenne a szita 's gúsally [igy!] mellett maradnom? Költészségem, úgy tetszik, még eddig elő nem ragada ábrándozásra, szeszélyem inkább humoristicai tárgyak közül szerzet foglalkodni: 's ez, nézetem szerint, a' realis életre nézve nincs káros befolyással. No, de humoristicai dolgozatokhoz is elmésség, találós ész kívántatik, 's így hát nem tudom, lesz-e valaha belöllem valami?

Bocsánat terhelő alkalmatlanságomért, édes bátyám uram; megvallom, én nem merészlettem volna kegyednek írni, ha édes Anyám nem indíta, s nem bátorítanda. Ha kegyed méltóztatna engem válasszal meg tisztelni, az engem nagyon kedélyjé tenne, 's azzal úgy dicsekedném, mintha épen meg is érdemleném azt olly derék tudós úri embertől, bár ha az is lenne bele írva, mit szegény jó Atyám egykor mondott nekem, midőn épen kegyeddel valami astronomiai tárgyat vitatának, 's én a hold' állásáról nagy okosan bele kotyogtam; hogy: »gyermekedek 's tudatlanok jobb ha hallgatnak.« Ezóta nem is igen kotyogok bele olyanba, mihez nem értek. Kegyednek is egy jó tulajdont — 's gyöngém' között e' kettő jó tulajdon — köszönhetek, mióta kegyed hat éves koromban, kártyán el nyéré piros ruhámat, soha többé kártyázni nem szeretém [igy!], sőt mai napig sem kedvellhetem az idő-ölés' e' nemét.

Ujra engedelmet kérve alkalmatlanságomért, tisztelettel maradok, édes bátyám uram,

Kegyednek,

édes Anyám
tiszteleti kegyedet.

alázatos szolgálója
Malom Louise

II.

Dézs. 26/7 1840.

Kedves Bátyám Uram!

Becses válaszáat, melly bárhol leendék, rendkívüli nagy örömmel lepett volna meg, itt Dézsen kapván (mert a' Kolozsvárra cimezett levelek mindenütt megtalálnak engemet) és szellemi magányban, egész ünnepnap leve rám nézve az, mellyen kegyednek sorait kezemhez vevém. Kegyednek jóságában semmi kétségem sem volt, tudván azt mi sok és fontos dolgok foglalják el idejét, s mint kell természetesen inkább halasztani azt, minek késedelmében a hon kárt nem vall, s ha kegyed tel-

nességgel nem felelt volna is, akkor is csak magamban, érdemtelenségemben kerestem volna hibát.

Kegyed oly sok hizelgőt mond nekem levelében, hogy valóban önhitté kellene lennem, ha nem ösmerném meg benne a jóságos bátoritást; s valóban büszkévé tesz' engem az, hogy kegyed oly gyöngye kezdő firkalet mint én, az írói pályán haladásra buzdít. Nagy köszönettel tartozom kegyednek figyelmeztetéseért tévedéseimre a költészetben 's ezután is mindig legnagyobb hálaérzettel fogom venni, ha kegyed néha tanácsra méltatand. Lakna csak kegyed közelünkben! Nem menekülhetne ám olly könnyen szünetleni kérdezősködéseimtől, miután már fölbiztata csak bátran alkalmatlankodni kegyednek firkalettel. Most épen egy nagy művet végeztem el: Bulwer »Eugen Aram-ját fordítani le angolból; most átnézésével s kijavításával foglalkodom, de az ember önmagának igen engedékeny, sőt tán vak bírója szokott lenni, s nagyon szeretném a' művet mély belátású értelmes emberektől meg ítéltetni; de az illy értelmes, okos embereknek rend szerint tömérdek dolgok szokott lenni, s nem igen érkeznek rá, egy még az írói pályán csak alig bicegni tudónak dolgozatával sokat bibelödni. Midőn a' fordítást át nézem, 's az eredetivel egybehasonlítom, magam is számos hibákra talállok benne, hát még okosabb emberek mennyit találhatnak? Egyik főhiba benne az, hogy el sietve dolgoztam ezt, mert bár tíz hónapig írtam rajta, közben hetek teltek el a' nélkül, hogy leg kevesebbet is haladhattam volna benne, 's ilyenkor ha újra írhaték, olly sietve tevém, mint az eléhezett, ki mohón kapja az ételt. Igaz, hogy körülményeim is némileg okozák szorgalmam csökkenését, mert párszor el keseredve, szinte azon valék, soha többé tollhoz nem nyúlni — óh csak ne kellene az embernek sokszor elöitéletekkel küzdeni! No, de hála, hogy az már elmúlt; mamám, családom, pártolják költői szenvedélyemet, semmi akadályom nincs, már szabadon írhatok. Hogy női munkáimat is elvégezhessem, csak korán reggel írok; öt óraker fenn vagyok 's hét, nyolc óráig az író asztalnál foglalkodva, az után egyéb dolgaim után látok. A gazd' asszonyságot is igyekszem el nem mellözni, édes bácsikám! nekem sincs ám köntösem, mit a' szabó készített volna.

Most olvasom Takáts Éva munkáit; szegény nőnek ugyan sokat kelle kiállania az ellene, 's egy átaljában a' világosodott némberek ellen szegült elfogulttaktól, 's még ezért pört folytatni is kéntelen vala tollával — bizon még tíz év óta sem sokan haladtak e' részben honunkban; még a' férfiak' tanultságát csak kezdik már méltányolni, de nekünk, szegény némbereknek nem igen akarnak még szellemi fejlődést engedni; nem gon[dol]ják meg, mi nagy szükség valamerre ki törni iparkodó elméneknek is táplálékot adni 's hogyha művelődési nézetekkel nem hagyják azt betöltenünk, mint könnyen tévedhetünk, példáulú, kinek szelleme költői, 's költenie tiltva van, mint csaponghat ki még is a' költészet' egy silány nemére, mit társaságokban olly gyakran találhatni — a' pletykára? Ez pedig igen gyakori nállunk, 's kiirtására nemde üdvös lenne a' némberek' egyetemes művelése? Azonban jobbal[?] biztat; már néhány hölgyek kezdenek apróbb dolgozatokkal a' N.

Társalkodóban föl lépni, 's ezen való örömmel meg is vallo, egy kis önzés is vegyült, látván hogy már nem csak én vagyok az irónő — e' cimet némi gúnyjal [*igy*] adák meg, — hogy már nem csak ellenem leend okok [*igy*] ki kelni a' sötétséget bálványozó lényeknek. Alig képzeltetni, s még is igaz, hogy bár mi csekély egyed valék a' művészi világ' egyetemében, töllem már félni kezdettek, 's azt mondották, hogy tudós vagyok, még deákul is tudok, — ez utóbbi föltét onnan jött, hogy egy deák mondást, mit megtanultam volt, egykor mottónak használtam, s bármint állítám, hogy szót sem tudok deákul, hinni nem akarák. No hát, higyjétek! gondolám; csak az sajnos, hogy nem vagyok épen olly sokat tudó, mint róllam fölteszitek.

Gondolom, kegyed eddig Budán lesz, 's e levél megfogja találni kegyedet, bár hogy szállását nem tudom, 's a cimen ki nem jelelhetem — de az olly nevezetes embereknek, mint kegyed lakát mindenki tudni fogja nagy városban is. — Én Májustól fogva itt vagyok, Nagyapámnál, szokás szerint nyaralni; a vidék gyönyörű s' e' kis városkának fekvése regényes. Sokan is laknak itt, kikkel meglehetősen mulathatni; s' minden követelést félretéve, meg is lennék itt elégedve, csak zongorám lenne itt. Lelkemnek nagy hiánya a hangászat, ezt nélkülözve, nagy élvezetet nélkülözök; 's mint egy inkább nyomúl a' szívély, ha nincsenek hangok azt lágyítani. — Lám én már használom a' szót, mit kegyed talált föl: a »Gemüth«-et eddig »kedély«-nek tudám; ezt tán Jósika hozá használatba; de nekem a »szivély« valóban jobban tetszik, ez természetesb következtetésü. Vajjon hogy lehetne magyarul legjobban kitenni ezen szót: »energie«? Hé, élénkség 's. a. t. mind nem azt fejezik ki, ezek mind csak surrogat kitételek.

Mamám tiszteli kegyedet, és azt izeni, hogy imádkozzon érettünk, hogy pénzünk gyűljen annyi, hogy tavasszal Pestre mehessünk föl, 's kegyedet ott meg lepjük; de ebben az esetben ne tudjon kegyed arról semmit, hogy megakarjuk lepni, csak bámuljon, ha meg lát! Azonban addig míg ez megtörténhetne, figyelmeztetnem kell kegyedet, édes bácsikám, hogy bennem valami kellemest látni ne várjon; szép nem vagyok, sőt rút, ezt irigység is megadja nekem, társalkodásom oly érdektelen, mint bár melly falusi libácskának; öltözetemben nem látszik ugyan semmi tudós külső szint el hanyagolás, de a' szépség' hiánya miatt számba nem igen vett lényeknél természetesb a' magába vonúltság.

Éljen boldogúl kegyed, 's könyörgök tartsa meg ezután is irántam lekötélő baráti részvétét.

Kegyednek

tisztelő huga
Malom Louise.

[Döbrentey jegyzete]
feleltem Sept. 20^d 1840
A' zugligetben.

Dézs. 11/10 1840.

III.

Édes Kedves Bátyám,

Kegyednek September' 20kán költ becses levelét épen akkor kapám, midőn 12 falun át tett utazásomból jövék haza; én tehát úgy irok most kegyednek, mint qualificált, utazott leány! Hanem tapasztalataimat még igen nagyra nőtteknek nem érzem — még Arcadia' aranykorát sem képesek képzetünkbe föl idézni nyomorult kinézésű oláh falvaink. Azonban e' kis kirándulás is segite utazási kedvemet táplálni, főleg miután gr. Bethlen Károlynénál valánk látogatni, ki most jöve meg másfél évig folytatott utazásaiból francia- német- 's olasz országon át. Ő annyi sok szépet beszélt aról [igy!], mit látott 's hallott, hogy mindig mélyebben győződém meg abban, hogy valóban csak úgy lehet az embernek leghelyesb fogalma műveltebb tárgyakról, ha azokat szemmel látja, 's nem csak leírásokból ösmeri.

Kegyed tehát, nem javasolja, hogy fordításokkal foglalkodjak! Én pedig azt hittem eleve, hogy ha jól tehetem, használok valamit olvasó közönségünknek, mert látván, hogy mennyi sületlen, erkölcsnélküli kis novellákat, 's szindarabokat fordítanak, üdvösbnek gondolám egy lelkes idegen írónak művét honosítani nálunk. Azonban természetesen én is inkább ohajtanék eredeti jó magyar műveket, minél számosabbakat, láthatni, 's ha valaha olly tökélyre mehetnék, hogy saját műveim idegen nyelvre fordíttatnának, kevélységem igen nagyszerű lenne. Ezt még reményleni sem merem; de kegyednek tanácsát meg fogadandom, és igyekezni fogok, minél csinosabban és célszerűbben dolgozni. Mihelyt Kolozsvárra be menyünk [igy!] — mi tán tiz nap múlva meg történend — azon leszek, hogy megszerezsem magamnak azon nyelv szabályokat, miket kegyed ajánl. Ezekre nagy szükségem is van, mert soha magyar nyelvtan nem járt kezemben; csak amúgy szajkó módjára tanultam meg anya-nyelvemet, 's írását is csak majmolólag: kiadott művecskéim' javítását mindig a' n. társalkodó' szerkesztőségére bízam. Kegyednek utasításait tiszta szívből köszönöm, és nem hogy elijednék recensáló levelétől, hanem még kapva kapok rajta, mert kedves Bátyám, én rég vártam olly levelező társra, ki nekem kötetlenül föl fedezze hibáimat, 's jó utba vezessen. Több tudós urainkat megkértem már, hogy mondják meg hol tévedek munkálataimban, de ezen uraságok olly engedékenyek vagy minék is nevezzem, hogy azt állítják, magam is képes vagyok át látni tévedéseimet — igen is, én mindig kétkedek magamban, mindig érzem, hogy sokat hibázok írásomban; de például ha kegyed nem lett volna hozzám oly barátilag őszinte, s nem figyelmeztetett volna több hibás kitételeimre, én azokról nem tudva, most is folyvást úgy írnám, most is laknám 's nem laknék.

Nekem igen nagy örömem volna, ha Pesten telelhetnék, de körülményeink ezt nem engedik. Ki tudja, tavaszkor is hogy lesz? — Mig jó öreg Nagy Apám él, addig nem igen utazhatunk, mert ő nem akarja ezt; kívánata ellen tenni pedig mi nem akarunk — inkább magunkba

fojtjuk utazási vágyunkat. Nekem nagyon fájna, ha kedvetlenítésével kellene kedvtelésemet meg vásárolni; inkább mindig itt hon maradnék. — Kegyed, félek, hamar meg unná velem bajlódni, mert vége hossza nem lenne a' sok kérdezősködésnek, mit türelmes bácsikám elibe terjesztenék: lám még illy távolságra sincs nyugta alkalmatlankodó hugától alig vár két hetet, miután régi barátja igen becses sorait kapá 's már újra és újra ir, 's levelét még egy pár verssel is megterheli, mit hogy bácsikája amúgy szigorú bírálói képpel ítéljen meg, alázatosan kéri¹ [*Csillagos betoldás.*] (Vers mértékem tudom, legrosszabb, még nem tudám magamat metrumhoz szoktatni.) — A »*Rózsa lelke*« című darabot ez évben készítem, a »*Nemzetemhez*« című kétéves; most már nem e korhoz illő, mert a magyarnak alig van már serkentésre szüksége; álmából már föl ébredett, 's gyorsan halad elő; most állandó ipar 's biztos eszközök kellenek folytonos haladhatásra. Lelkem mélyéből örülök, midőn hallom, minő előmeneteleket teszen honni nyelvünk, mint szégyenli számos magyar, hogy nem tud magyarul, 's mint törekszik megtanulni azt, mit legelőbb is tudnia kellende! Nagyon hibáztatom sok felsőbb rangú családainkat is, kik gyerekeiket korán idegen nyelvekre taníttatják, úgy, hogy később jól ki sem tudják mondani saját nyelvüket. Nálunk szinte természetes lenne azon utazó' neveléses észrevétele, miszerint francia honban már négy öt éves gyermekek franciául beszélnek, nálunk valóban szinte csuda, ha magyarul tudnak ily korukban. Azonban idegen nyelveknek korán sem vagyok ellene, sőt azokat tudni nagyon szükségesnek tartom, csak tudásuk ne essék meg saját nyelvünk hiányával.

Máté Jánosné és Takács Judit' verseit olvashatni vágyom; az előbbinek Molnár Borbárávali levelezéseit magam is birom. Valóban én is azt óhajtom, bár ezeknél kissé újabb, kellemesb modorban tudjam előadni gondolataimat; de gondolataim tán nem lesznek olly szépek, mint e' nőei; millyek, mint mondják, többi, ki nem adott műveiben léteznek. Ő azért sem dolgozá ki irományait, mivel nem számolt azoknak kiadására; aztán szerencsétlen háziélete tán néha kedvétől is meg fosztá, hihetőleg hibának ki tett elme — gyakorlatait több csinnal igazítani ki. Én részemről akkor tudok legkevesebbet tenni, mikor szívélyem nyomva van. Eddig elő akkor éreztem elmémben legtöbb teremtő erőt, — már a mennyiben tudni illik teremtő erőnek nevezhetni parányi tehetségemet — midőn legvidámabb voltam. Kedvetlenebb óráimban csak naplómhoz folyamodtam; egyéb irományaim ollykor még a többiekénél is rosszabbak. Azonban csak igen egykedvű életet ne éljen az ember, mert ez semmi ihletet nem ad. Azt hiszem legelőbb is az unalom képes szellemünk magosulását el ölni. Én mindig azon igyekszem, hogy egy órárn se teljék el foglalkodás nélkül, kezemben mindig vagy kézi munka, vagy könyv, toll vagy hangszer, mikor magamra vagyok.

Mig kegyeddal rámnézve igen érdekes sétákat tehetnék Budapest' környékében, 's mig kegyed' társaságában meglátogathatnám a' »Mátyás

¹ A jelzett költemények nincsenek a levelek közt. R. D.

csörgeteg-et, mellynek kegyed alkotta szép fölrata nagyon hatott reám,
addig csak itt tengek-lengek, 's élvezem a gyönyört, mit kegyednek
recensálva is hizelgő sorai nyujtanak nekem; mert a' recensálásban is
olly figyelem' és kitüntető jóság bélyegét látom, mire csak kevély lehet
kegyednek tisztelő huga

Mamám tiszteli kegyedet.

Malom Louise.

Közli: REXA DEZSÓ.

ADATOK SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ KÖLTEMÉNYEIEHEZ.

Szentjóbi Szabó László költeményeit utoljára Toldy Ferencz adta ki 1865-ben. Ez a kiadás lehetőleg mindent felölelt, a mit az 1791-iki editio princeps¹ közölt és a mi ezenkívül Szabó László életében megjelent. Kisebb tévedései mellett (a melyek közül megemlíthető, hogy a *Magyar Museum*-ban megjelent *Töredékek R. . . munkáiból* cz. fordítások eredetijét minden alap nélkül *Rabener* munkáiban jelöli meg, noha azok forrását most *Rousseau* »*Emil*«-jében találtuk meg) nem terjedt ki a költő halála után kiadott versekre és nem terjedhetett ki a fennmaradt kéziratokra sem. A *Debreczeni Kalendárium* mult század huszas éveiből való esztétikailag sem értéktelen, posthumus közléseire már más helyen rámutattunk.² A kéziratban maradt apróságok közül azokat, a melyeket Kazinczy mentett meg (*Szentjóbi Szabó László maradványai*) a Vasárnapi Ujság 1869-iki évfolyama közölte. Az alábbiakban most néhány, irodalomtörténetet és nyelvtudományt egyként érdeklő apróságra térünk rá.

1.

Szabó László költeményeinek az a két kötetbe kötött kézírata, a melyet a Magy. Nemz. Múzeum Széchenyi Országos Könyvtára őriz (*Quart. Hung. 156. és 212.*), szép, tiszta, nem sokat javítgatott másolat. Ez a példány volt az 1791-iki kiadás nyomdai kézírata. (*Donavit Museo Nationali Math. Trattner, Typographus.*) — Az ed. princ.-hez Szabó Ráday Gedeon költeményeiből vette jeligéjét. Pontosabban megjelölve: a péczeli grófnak *Rudolphi Carolinának német verse szerént* — *Szabadon követve* készült verse. *A violácska és a rózsa*³ volt a forrás, a melyből ezt a strófát választotta:

¹ Szent-Jóbi | Szabó László | költeményes | munkái | Pesten | nyomtatt. Trattner Betűivel. | 1791. — Kis 8°, (2 +) 132 l.

² Egyetemes Philológiai Közlöny, 30. kötet.

³ L. Gróf Ráday Gedeon összes művei. Összegyűjtötte s bevezette Váczy János. Budapest, 1892. 74—77. l.